

ABONNEMENT

Pays étrangers

Pour un an : 2 Dolars

—••—
Edition spéciale : 3 Dolars

ADRESSE

«İdjtihad» Constantinople

—••—
Téléph : St. 865

xxviième ANNÉE

1 Décembre 1931

İCTİHAD

Türkçe ve Fransızca
İLMİ, EDEBİ, İKTİSADİ

No : 334

ABONNEMAN

Seneliği (24 Nusha) Türkiye
için: 2 1,2, Â'lâ kâğıdı
5 liradır

.....

ADRES

Çiğaloğlunda İctihad Evi

.....

Tarihi Te'sisi :

1904 — Genève

Yirmi yedinci sene

1 Kânunı evvel 1931

DİL ANKETİNDEN KIRINTILAR

Birinci Sorğunun ardı

İmlâ ka'idelerini tebdile tarafdar mısınız ?

Bu sorğu karşısında imlâ oturmaları (Ka'idelerinin) bozuk olduğuna zımnen hüküm edildiği seziliyor. Zaten söylemek gücü, susmak altındır, düsturu sigortasıra girmiş olanlar hesaba alınmamak şartıyla, imlânın değişmek lüzumuna inananların çokluk olduğu anlaşıyor. Hele eli kalem tutanların yüzde doksanı, geçirilen şu tatbikat devresinde bir takım güçlüklerle karşılaşarak bu kana'ata sınıyılar (tecrübeleri) neticesi olarak varmışlardır. Meselâ dekirmen, degirmen, değirmen; Tamag, damak; Necmeddin, Neçmettin mi yazmak lâzım geleceğini kestirmeyenler, bu gibi kusurları hep imlâ ka'idelerinde bulmak istiyorlar. Yapamayacağım yerine yapamıyacağım demek, boğaz, vapor yerine bugaz, vapur yazmak beni de biraz sinirlendirmiyor değil. Hele « adli kitab » ı « ath » yapan, takdiri takdir şeklinde inbikden çeken, hâd (kızıklı) yı hat (çizgi) ye çeviren, hâb (lutfen bı ile okuyunuz.) uykuyu hap diye yutduran v. s. zevksiz ve ilmsiz imlâlara üstelik bir de tır, dır, dırlıtı, kerçekden okumak hevesini kırarak ba'zen gık dedirtiyor. [1] Bunların kimi alfabenin geçen makalemizde anılan bir iki noksandan ve kimi de gramer ka'idelerimizden bir kaçının aykırı bir halkseverlik çokkuluğuna uğramış olmasından ileri geldiğine şüphe edilemez. Halbuki alfabemiz tab'anı savtıdır. Böyle olunca imlâ kendi başına sorunluk mevzu'u teşkil edememeliydi. Çünkü söylenildiği gibi yazılacaktır. Dil ile denk bir alfabede bunun iki türlü olmak ihtimali de yoktur; meğerki söyleyişte ayrılık ola!

O halde iş imlâ sormalığı olmaktan çıkar

[1] İ'tiraz edicilerimizin şimdiden dikkatine çekeyim: yaptırmak değil yaptırmak, fakat dedirtiyor değil dedirtiyor deriz. Bunlar kıyası değil sima'idir. Ce, çe bahsi de gramerde sakatdır.

ve şive bahsine geçer. Bittabi' herkes kendi dilinin en doğru döndüğüne ka'idir ve öyle yazmak ister. Hattâ adalı veya taranın herhangi bir yerinden gelip konmalı olsa bile o kimse İstanbulda bir kaç yıl yedemiştir (ika met etmiş) olmakla, bu hak ve salahiyeti kendisinde görmek ister. Banker deyen okumuş İstanbul çocuğu ile alaya kalkılır. Çünkü zu'munca bunun doğrusu — İstanbullu kibar hanım ağzınca — banger imiş.

Dünyanın her ülkesinde şiveler az çok vilâyetlerce farklıdır. Ancak ortada dolaşan yazı dili ve imlâsı gene her yerde birdir; çünkü o imlâ hükümetce kabul edilmiştir. Bunu yapmak için önce o lehce en zengin söz varlığı ile ve en güzel şivesi üzere tesbite çalışılmışdır ki, bu, ekseriyetle bacehin (Payitahtın) münévverle i (dikkat buyunulsun, ayak takımının değil) arasında konu ulandır. Mütakamil ve seçme bu telaffuzun örneği, meselâ Fransızca için, Parisde Comedie Française aktörlerinin söyleyişidir. Fransızca'yı en temiz duruluğu üzere idâme etmek bunların borcudur. Gidiş böyle olmakla beraber resmiyetin dışarısında kalan değme kişi, kendi âleminde dilinin döndüğü gibi söyler ve isterse ya da bilir. Anıma makbul ve edebî olmaz. Folklor üzerine yapılan mahalli lehce ve şive araştırmaları bittabi' ba'ka.

Gramerimiz, Dil Encümeninin delikanlılığı eseridir. Bundan dolayı « halka doğru » gidişinde jargona varacak kadar yenini sıvamış bulunduğu halde bu gayreti güya az gördükleri veya gramer ka'idelerini yanlış tef'ile uşratdıkları için, kelime sonu ile kelime içindeki kapalı heceyi [2] bir çok kiler ayırd etme -

[2] Kapalı hece, sessiz (Konson) ile bitene derler. Leblebi sözünde birinci « leb » kapalı, ikinci « le » açık hecedir. Yukarıki sözlerimden şondaki kapalı hecelerin yumuşak sessizini Türkçemizde mutlaka sert yapan gramer ka'idelerini doğru gördüğüm anlaşılmasın.

yorlar veya etmek istemiyorlar . Sert harften sonra gelen yumu ağı mutlaka sertleştiriyor - lar . Bu gayretkeşler dilimizin tekâmülüne ne derece engel olduklarının farkında değillerdir . Bozucu bu zorbalıklarına bakılınca, imlâ luga - timizin haline bin şükretmemek kabil değil,öte - beri sakatçıklarına rağmen.

Anlaşıyor ki alfabemizin küçük olmakla beraber sinek soyu kusurcukları ortadan kaldı - ğı takdirde , Türkce kelimelerimiz hakkında ayrıca imlâ oturmaları (Ka'ideleri) biçmeğe pek lüzum kalmayacaktır . Lâkin hâs isimlere ve ba lıca yabancı ad ve ist lahlara gelince , bunun mücadele kapusu ap açık bulunuyor . Unutuluyor ki bunda, millerler ârası « beynel - milel » saygıya değer bir töre vardır . Hâs ad - lar o millet ve adamın imlâsı ile yazılır ve

telaffuzu kavrak içinde gösterilir ki, mantıkan — ve müsa'adenizle hattâ ahlakan — doğru olan biri - cik yolda budur . Çünkü elin ma - lına buyurmak

hakkı kimseye verilmiş değildir ; ve her - kesin adı kendi öz malıdır . İstilahların im - lâsı ise beynelmilel bir kıymeti hâizdir . Bu sözümüzden bunların sonu biraz değıştirilip tasarruf edilemez ma'nası çıkarılmamalıdır ; ancak kelimenin esasını , kök veya temelde mahfuz hüviyetini, mutlaka bozmamak kaygı - sundan ayrılmağa gelmez . Çünkü kelime an - cak o şekilde olarak taşıdığı ma'nanın beynel - milel timsalidir . Bu gözedilmeyince , milletler arası değeri yetirildikten(kaybedildikten)başka, özge bir takım münasibetsizliklere de meydan açılmış olur . Meselâ İngilizce ma'ruf Trade union (tred - ünyon) bir nevi ticaret birliğidir ve ehemmiyetli bir teşekkül adıdır . Bunun asıl imlâsını bozarak tredünyon yazmakla,Fran - sızca « vasil çizgisi » demek olan tenkıt angısı (i'areti) ile ma'naca bulaşdınmış oluyoruz ; ve bunu bu türlü imlâ ile gören okuyucu, hangi

ma'nanın murad edildiğini anlamak için karine delâletine muhtac kalır . Eski imlânın hastalı - ğını tasavvutî alfabemize aşlamak ma'rifetine baş vurmamak yeğdir .

İlâs adların kavrak içinde telaffuzu göste - rildikten sonra bunları üneltilerine göre Türk - ce takılmak (lahıkalamak) tabi'i hakkımız - dır . Meselâ Angele (Anjel) in deyecek ve yazacağız ; çünkü Fransız imlâsında sonda bu - lunan « e » sessiz olduğundan, bizim için yok demektir .

Binaen'aleyh: Angele, « Angele » in, «An - gele » e [3] . Bu sormalığı (mes'eleyi) şimdilik bu kadarla kapatmak yeter . Her halde unu unutmamalıdır ki , bir kelimenin öz imlâsını bozmak , eğer cehil yüzünden değilse , onu benimsemiş olmak demektir . Bundan dolayı ,

ŞA'İRİN TACDARLIĞI

Ahenğ ü renğ ü zemzemenin tacedarıyım ,
Afakını gönüllere açdım fütuhumun ;
'Arşın getir lisana mukaddes sükûtunu,
Ey şî'rim, ey figanı derunî şükûhumun.

9 - 5 - 1931 A. D.

meselâ Fransızca vagon - lit (va - gonli) yi, ki ya - taklı vagondır , « t » siz yazmak, yabancı kelime - leri lüzumsuz yere dilimize sokmak yolunda el'ân ta -

ban tepmekte olduğumuzdan başka bir şey ifade etmez .

Çokdan benimsenilerek gündelik sözlerimiz sırasına girmiş bulunmasına rağmen milletler ârası bir mevki'i olan kelimelerin imlâsı, mec - buriyet baş göstermedikçe, değıştirilmemelidir, fikrindeyim . Meselâ method , medium, auto - bus , stenograph v. s. gibi . Birinci misalde metot yazarak ortadaki « h » yı kaldırmakla kelimenin milletler ârası pasaportunu yoğalt - mış (imha etmiş) oluyoruz . Sondaki « d » Dil Encümeni gramierinin adı " at " yapan büyü - leyici 13 üncü maddesi icabınca « t » ye çe - virmekle, kelimenin sonuna ayrıca bir maske

[3] Roman gibi, hâs adların bir düzeye tekrar edil - diği yazılarda , o isim doğru imlâsı ve kavrak içinde Türkce telaffuzu ile gösterildikten sonra, artık onun Türk - ce imlâ ile yürütülmesi câ'iz ola bilir sanırım .

takmış oluyoruz. İkinci misale gelince, medium yazıldığı gibi Latin telaffuzu ile mi — ki 'aynı zamanda alfabemizin telaffuzudur— söyleyeceğiz, yoksa Fransızın ağzını mı yansıla- cağıız (taklid edeceğiz), henüz anlaşılma- mıdır . Çünkü o ta'bir gazete sütunlarına geçmiş bulunmakla herber halk ağzına düşüp yoğrulmamıdır. Fakat tuhafı şudur ki, doğru imlâsı ile medium yazıaleağı halde medyum yolunda şiirilmiş Fransızca ünelişine, kibarla- rımızla sözde münevverlerimiz, bayağı kom's- yonculuk ediyorlar . Bu suretledir ki Latince autobus onların himmetiyle otobüs olmuştur v. ilhr . Gene bu kabilden olarak geçenlerde bir eserin ünvanını püerikültür diye yazılı gör- düm ve Anadolunun ba'zı cihetlerindeki « pür- tekel » ı hatırladım[4]. Latince çocuk puer dir. kültür aslında hem c = k, mem de -u ile dir. ü ile değil. Ah o Fransızca; bize çok iyilik etti amma cevriini yüreğimize kadar işletti.

Gelelim üçüncü misâle. Türkcülük meyda- nında öyle dört nala at süren ba'zı ki iler var- dır ki, papazdan dönme dervişin ta'assubunu andıran aşırı gayretlerinden korkulur. Aslı Yu- nanca sandığım " stenographie " nin belki

« ph » sini « f » ve « e » sini « a » yapıp stenog- rafia derdim amma önüne bir de direk çakmaz- dım. Milletimiz İrmazan, İlimon devrini çokdan geçirdi. Vaka'a « istihza » yı artık Türkceye mal etmişizdir; lâkin bundan dolayı ona benze- sin diye sterilize, spor v. s. sözlerin önüne birer « i » getirmeyi ka'ide makamına kadar yükselt- mezdim . Türklüğün hâlâ dili hantal sananlar, unutmazınlar ki iskenle ile islakos o kılığa gi- reli nice asırlar geçmiş ve o çamlar bardak ol- muştur . Anadolu içlerinde halkın frenk - çeye dili kolayca dönmeyeceğini farzetsek , şehirdeki bir kısmı esnaf ile ayak takımını da bu çöbeğe soksak , hattâ okumalarıımızın bile söylerken ihmal yüzünden bu gibi yanlışlıklarda bulunduğunu tasdik etsek, bu türlü beciriksiz- likleri birer saygı koltuğuna oturtmak lâzım gelmez . Bu , halk severliğine bilgisizlik , ten- bellik , gibi meziyetsizlikler bulaştırmaktır . Halka doğru gidişde irfan çırağı en dip bucaklara sınımsız loşlukları bile giderecek ka- dar aydınlık salınmalıdır . İmlâ ka'idisiyle buna engel olmak , sunulan çorbaya bedel kaşığın sapıyla göz çıkarmak gibi bir şey olur .

Köse Raif Paşa oğlu

M. Fuat

[4] Portakal .

Tahlil

LA RANÇON DU MACHINISME

[Artık ve son]

1738 de, (John Kay) ilk mutahharrik me - kiği icad etti.

1764 de, (Heargraves) iplik destgâhlarının mamulâtını yüz misline çıkaran Jenny ma - kinesini icad etti.

1784 de, (Moldok) ilk Lokomotifini inşa etti. (Vilkinson) da bunu raylar üzerinde işletti.

1785 de, (Cartwrigth) ilk « Automatique » doku - ma cihazını vücade getirdi .

1789 da, İskoçyalı (Bell) kumaşların silindir üzerinde boyanması usulünü icad etti.

Her tarafta kanallar açıldı , yollar islah edildi, ma'denler işletildi, yüksek hararet de- receleri istihsal eden fırınlar yapıldı.

Bu fa'aliyyetlerle muvazî bir suretde , müstemlekâtin istîmarıde inkişaf etti. Mevâdi ibtida'iyye idhalâtı çoğaldı ve mahraclar arttı. Bir taraftanda cemahiri müttehida doğdu.

Kurunu cedidenin, hasad ve istihsalın gün- den güne tezyidi . i'malatın arttırılması ve satışın çoğaltılması şeklindeki kanunları artık takarrur etmişti .

İngiltere, makineleri sayesiude bu kanun - lara ittiba' etmek suretile Avrupaya şayanı hayret bir sür'atle kesb edilmiş bir kuvvet ve kudret misâli gösteriyordu.

Avrupa, ertesi 'asrı kâmilin İngiltereyi